HUDUDLARDA INVESTITSION JOZIBADORLIKNI OSHIRISH VA ULARNI BAHOLASH USLUBIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Abduvoxidov Akmal Abdulazizovich
Guliston davlat universiteti dotsenti
Matqurbonova Aziza Davronbek qizi
Guliston davlat universiteti talabasi

Mamlakatimiz iqtisodiyotida tarkibiy o‘o‘zgarishlarni chuqurlashtirish va hudud korxonalarining innovatsion faoliyatini jadallashtirish, modernizatsiyalash sharoitida esa investitsiyalarni samarali boshqarish va bu boradagi vazifalarni izchil amalga oshirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Innovatsion iqtisodiyotga investitsion resurslarni jalb qilish murakkab jarayondir, chunki bu chet el investitsiyalarni ham qo‘shgan holda, barcha potentsial mavjud innovatsion investitsion resurslar imkoniyatlarini strategik safarbar etishni talab etadi. Innovatsion investitsiya iqtisodiyotning rivojlanishi, jumladan, unda bandlikning o‘sishi, yuqori ish haqi va mehnat unumdorligining oshishi, bundan tashqari real sektorni rivojlantirish va modernizatsiyalash ko‘rinishlaridagi katta iqtisodiy samarani olib keladi. Kapital qo‘yilmalaridan foydalanishning strategik rejasi – iqtisodiyotning bir qator muhim sohalaridagi iqtisodiy orqada qolishni bartaraf etadi va milliy iqtisodiyotni jahon xo‘jligiga integratsiyasining samarali usullaridan biri hisoblanadi.

Investitsiya termini lotincha investire - “kiyintirmoq” so‘zidan olingan bo‘lib, uning mazmuniga yondashuvlar tubdan takomillashib bormoqda. Endilikda innovatsion investitsiya iqtisodiyot nazariyasida hamda uning amaliyotida ham keng tadqiq etiladigan muammolardan biri bo‘lib qolmoqda. Iqtisodiy kategoriyaning turlicha talqin etilishi oqibatida ko‘pincha turli xil ma’nolarda qo‘llaniladi, buning natijasida esa ularning mazmuni ma’lum ma’noda tarqoq bo‘lib qoladi va o‘zining qat’iy ma’nosini yo‘qotadi. Shu sababli ishni “investitsiya” tushunchasini oydinlashtirish va unga aniqlik kiritishdan boshlash maqsadga muvofiq bo‘ladi.

J.Keyns investitsiyalarni “ushbu davrda topilgan daromadning iste’molga ishlatilmagan qismi” deb ta’riflaydi. Ayrim iqtisodchilar tomonidan investitsiyalar daromad (foyda) olish hamda ijobiy ijtimoiy samaraga erishish maqsadida tadbirkorlik ob’ektlariga va boshqa faoliyat turlariga solinadigan pul mablag‘lari, maqsadli omonatlar, aktsiyalar, boshqa turdagi qimmatli qog‘ozlar, texnologiyalar, mashinalar, uskunalar, litsenziyalar, har qanday boshqa mol-mulk yoki mulkiy huquqlardir degan ta’rif beriladi. P.Samuelson va V.D. Nordxauslar investitsiyalarga: “kelgusida ishlab chiqarish hajmini oshirish uchun bugungi kundagi iste’moldan voz kechish” – sifatida ta’rif berishadi. Ularning tushunchalariga ko‘ra investitsiya moddiy (infratuzilma, asbob-uskunalar, zahiralar) va ijtimoiy (ta’lim yoki inson kapitali, tadqiqot va ishlanmalar, shuningdek sog‘liqni saqlash) kapitalga qo‘yilmalarni ifoda etadi. Ushbu keltirib o‘tilgan ta’rifning afzal tomoni shundan iboratki, mualliflar iste’mol va investitsiya o‘rtasidagi teskari bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatib o‘tganlari holda, nomoddiy aktivlarga qo‘yilmalarni ham qarab chiqadilar.

Yangi zamonaviy ishlab chiqarishlarni qurishga, korxonalarni modernizatsiya qilish, texnik va texnoglogik yangilashga, transport, muxandislik-kommunikatsiya hamda ijtimoiy infratuzilmalarni jadal rivojlantirishga yo‘naltirilgan strategik ahamiyatga ega investitsiya loyihalarini amalga oshirishni ta’minlash va buning negizida yangi ish o‘rinlarini yaratish, mamlakat iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishga erishish maqsad qilib belgilab olingan .

Mamlakatimizning investitsiyaviy jozibadorligini yanada yaxshilashga yo‘naltirilgan bir qator qo‘shimcha muhim qonun hujjatlari va huquqiy normalar qabul qilindi. Iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va uni rag‘batlantirish borasida ko‘plab iqtisodchi olimlar tadqiqot olib borishgan va o‘z mualliflik yondoshuvlarini bildirishgan. Ulardan biri A. Yusupov fikriga ko‘ra: “Hozirgi davrda jahon investitsiyasi muxitida keskin o‘zgarishlar yuzaga kelayotgan bir sharoitda moliyaviy resurslar xalqaro xarakati yangicha xususiyat kasb etmoqda. Bundan ko‘rinib turibdiki,

bugungi kunda xorijiy investitsiyalar butun dunyo mamlakatlari tomonidan yuksak iqtisodiy taraqqiyotga erishishning muxim omili sifatida qarab kelinmoqda”- deb ta’kidlagan.

Qiymati 50 million dollardan oshadigan va xorijiy investorning ulushi kamida 50 foiz bo‘lgan aniq loyihalarning o‘z muddatida amalga oshirilishini ta’minlaydigan infratuzilmani loyiha xujjatlari asosida o‘z vaqtida qurish majburiyati olinmoqda. Bunga misol qilib, Surg‘il koni negizida Ustyurt gaz kimyo majmuasini qurish bo‘yicha amalga oshirilayotgan loyihani ko‘rsatish mumkin. Bu erda umumiy qiymati 212 million dollarni tashkil etadigan tashqi muxandislik infratuzilmasini barpo etishni davlat o‘z zimmasiga olgan.”Navoiy” erkin industrial-iqtisodiy zonasi va “Angren” maxsus industrial zonasida yaratilagan sharoitlar ham bunga misold bo‘la oladi.

Shuningdek, xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar ham ichki, ham tashqi bozorni to‘yintirish, import o‘rnini bosuvchi ishlab chiqarishni rivojlantirish maqsadlarida tashkil qilinishi lozim. Bu esa, chet el investitsiyalari oqimini tezlashtiradi. Chet el kapitalini jalb qilish va undan foydalanish bo‘yicha maqsadli uzoq muddatga mo‘ljallangan respublika dasturida chet el texnologiyalari va uskunalari bilan birinchi navbatda jihozlanishi lozim bo‘lgan u yoki bu tarmoqlarni belgilash talab etiladi.

Tadqiqotchi Yusupov A fikriga ko‘ra, “Investitsiya muxiti va investitsion jozibadorlikni oshirish masalasi muxim bo‘lib, investitsiya muhitini yaxshilashning iqtisodiy mohiyatini o‘rganish va uni iqtisodiyotga jalb qilinishi bevosita investitsiya faoliyati samaradorligini oshirishga, investitsiyalar hajmi ko‘payishiga xizmat qiladi. Bu esa, o‘z-o‘zidan investitsiya faoliyatini moliyalashtirishning yangi manbalarini aniqlash, nazariy-xuquqiy asoslarini takomillashtirish bilan birga investitsion muhit jozibadorligini oshirishning moliyaviy asoslari yaxshilanishini talab etadi”– deya o‘z yondoshuvlarini bildirib o‘tadi.

Investitsion jozibadorlikni baholash va investitsiya hajmini bashoratlash modellaridan bir vaqtda foydalanish, bir xil natijalarga erishishga imkon beruvchi, iqtisodiy tizimning investitsion jozibadorligini o‘zgartirish bo‘yicha juda ko‘plab chora-tadbirlar variantlarini ishlab chiqishga imkoniyat beradi.

Investitsiya hajmini bashoratlash modelida investitsion jozibadorlikni aniqlovchi har bir ko‘rsatkich qanchalik ta’sir ko‘rsatishga moyilligini hamda ko‘rsatkichga ta’sir etish va investitsion jozibadorlik holatining o‘zgarishi o‘rtasida qancha vaqt o‘tishini hisobga olish lozim. Tegishli ko‘rsatkich o‘zgaradigan vaqtdan boshlab iqtisodiy tizimning investitsion jozibadorligini o‘zgartirishga zarur bo‘ladigan muddatni aniqlash uchun korrelyatsion tahlildan foydalanish tavsiya etiladi. Korrelyatsiya koeffitsentining maksimal qiymati kapital oqimi o‘zgarishi va investitsiya jozibadorligi orasidagi bog‘liklikni ifoda etadi. Iqtisodiy tizimning investitsion jozibadorlikka ta’sir etuvchi barcha ko‘rsatkichlarini boshqaruvchi sub’ektning ta’sirni qabul qilish darajasidan kelib chiqib, quyidagicha tavsiflash mumkin:

- Ta’sirni deyarli qabul qilmaydigan ko‘rsatkichlar, 3-5 yil;
- Ta’sirni ozroq qabul qiluvchi ko‘rsatkichlar, 1,5-3 yil;
- Ta’sirni har doim ham to‘liq qabul qilmaydigan, lekin tez o‘zgaruvchi ko‘rsatkichlar, 6-12 oy;
- “lahzali ta’sir”, ya’ni, ta’sirni tez qabul qiluvchi va o‘z xolatini qisqa muddatlarda o‘zgartiruvchi ko‘rsatkichlar, 3-6 oy.

Ishlab chiqiladigan chora-tadbirlar tizimi nafaqat investitsion jozibadolrlik ko‘rsatkichi ortishiga, qolaversa, xududlarning iqtisodiy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir etmog‘i lozim.

Xulosa qilib aytganda, investitsiyalarning samarali boshqaruviga erishish respublikamiz hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi yanada jadallashuviga xizmat qiladi. Bunda quyidagilarni amalga oshirish ijobiy samara beradi:

-hududlardagi korxonalarning umumiy rivojlanish strategiyasi va investitsion bozor kon’yukturasini bashoratlash.

-mamlakatimiz hududlarida investitsion portfelni shakllantirish va daromadlilik, tavakkalchilik va likvidlilik mezonlari bo‘yicha ularni baholash.

-loyihalarni amalga oshirish jarayoniga investitsiyalar samaradorligi hamda loyihalarni amalga oshirish monitoringini tashkil etish.

Hududlarimizda to‘g‘ri va oqilona investitsiya siyosatini olib borish va ularning investitsion jozibadorligini oshirish orqali ishlab chiqarishni yanada kengaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini keskin rivojlantirib, iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlarini, korxonalarni texnik va texnologik qayta jihozlash natijasida aholi farovonligini tobora yuksaltira borish mumkin.